

Razvitak hrvatskih otoka

OTOCI U OKOLO DUBROVNIKA

U široj okolici Dubrovnika, posebno s njegove sjeverozapadne strane, nanižao se cijeli niz otoka i otočića. Ti otoci prate slijed pružanja jadranske obale i zajednički zatvaraju dugački i uski morski pojas koji započinje sa stonskim zaljevom, koji je zbog duboke uvučenosti u kopno i nazvan Stonskim kanalom, te se nastavlja Koločepskim kanalom sve do gruške luke, a kasnije se nastavljaju i dalje. Uobičajeno se ti brojni jugozapadni dubrovački otoci i otočići nazivaju Elafitskim otocima (grčki elafos = jelen). Prvi je taj stari povišnji naziv u 1. stoljeću upotrijebio rimski publicist Gaj Plinije Stariji u svom djelu *Historia naturalis*. On ih ipak ne navodi po imenu, već samo govori da ih ima sedam ("septem Elaphites"). Danas se u Elafitske otoke najčešće svrstava trinaest otoka, a od sjeverozapada prema jugoistoku to su: Olipa, Tajan, Crkvine, Goleč, Kosmeč, Jakljan, Mišnjak, Šipan,

ISLANDS NEAR DUBROVNIK

Many islands and islets, spreading from southeast to northwest, adorn the coastal sea near the city of Dubrovnik. The northwestern group of islands, appearing as a sort of extension to the Pelješac peninsula, lies parallel to the coastline, and is commonly known as Elaphite Islands or Elaphites. In fact, this group of islands comprises the only populated islands in the vicinity of Dubrovnik: They are embellished with a number of churches and summerhouses owned by Dubrovnik gentry. The biggest of them is Šipan which has all the settlements and a large and fertile field, nowadays quite inadequately used. The principal economic activity is tourism which is best developed on the island of Lopud, formerly home to many seamen and shipowners. The island of Koločep, the smallest in the group and least populated, is nearest to Dubrovnik. Ruins of churches and monasteries can still be found on many of other islands lying near Dubrovnik. The islets located near Cavtat are protected as a nesting site of a special gull species.

Ruda, Lopud, Sveti Andrija, Koločep i Daksa. No u Stonskom i Koločepskom kanalu postoji još cijeli niz grebena, hrđi i otočića, koji iz nepoznatih razloga nisu uvršteni u Elafitsku skupinu. Prvenstveno se to odnosi na hrđi Veliki i Mali Skupio i otočić Skupio (grčki skopelos = greben) uz jugoistočne obale Lopuda te na otočje Grebeni nedaleko od polu-

otoka Lapad u sastavu grada Dubrovnika. No u tu skupinu još nisu uključeni otočić Bogutovac, sedam hrđi (Barabant, Crna seka, Galeb, Jabuka, Kuk, Lučin kamen, Opančar i Sutmihajlo) i tri grebena (Dimović, Skaleta i Vranjac). Zbrku oko ukupnog broja elafitske otočke skupine nadopunjuje i činjenica da se u njih svrstava i otočić Lokrum, smješten

Zemljovid najjužnijeg dijela Hrvatske

jugoistočnije, čak u blizini stare dubrovačke gradske luke.

Samo ime te otočke skupine upućuje na nekadašnje postojanje jelena, baš kao što je to slučaj za ime otoka Brača. No na Elafitima nisu pronađeni nikakvi ostaci životinja, ali za nastanak imena postoji i jedno drugo duhovito tumačenje. Navodno u zemljovidu dio Šipana s otokom Jakljanom podsjeća na jelenske rogove, ostatak otoka na glavu, otočić Ruda na grudi, Lopud na leđa te Koločep na stražnji dio tijela jelena, dok bi Daksa sa svojim grebenima bila jelenski rep.

Na prostoru od 90 m³, Elafitski otoci obuhvaćaju približno 30 četvornih kilometara kopna. Na otocima živi više od 1000 stanovnika. Od kopna ih sa sjevera dijeli već spomenuti Koločepski kanal, na zapadu im se nalazi poluotok Pelješac i otok Mljet, na istoku grad Dubrovnik, dok ih s juga oplakuje otvoreno more. Otoci se naprosto doimaju kao svojevrсни nastavak poluotoka Pelješca, jer se nadovezuju na najjužniji pelješki rt Vratnik i uz obalu pružaju sve do Dubrovnika. Između otoka postoji nekoliko pomorskih prolaza od kojih su najpoznatiji Mali i Veliki Vratnik na

krajnjem sjeverozapadu uz otočić Olipu, čija zlosretna slava među pomorcima (Boke False) na određen način potvrđuje tezu da se radi o mitološkoj Scili i Haribdi. Ostali su pomorski prolazi Harpoti (između Jakljana i Šipana), Lopudska vrata (između Šipana i Lopuda), Koločepska vrata (između Lopuda i Koločepa) i Velika vrata (između Koločepa i Dakse).

Elafiti su nastali podizanjem morske razine u postpliocenu. Sastoje se pretežno od vapnenaca i dolomita, a u dolomitским udolinama nalaze se plodna polja, često s podzemnim i mjestimice nadzemnim vodama. No na Elafitima nema voda tekućica. Klima je tipična mediteranska s dugim toplim suhim i sunčanim ljetima i kratkim, blagim i vlažnim zimama. Rijetki su i za plovidbu gotovo bezopasni hladni sjeverni vjetrovi, ali s otvorenog mora zimi često znaju puhati olujni južni vjetrovi. Srednja je godišnja temperatura 15,1⁰ C, najtopliji je mjesec srpanj, a najhladniji veljača. Prosječno 215 sunčanih dana godišnje.

Otoci su pokriveni samoniklim mediteranskim raslinjem, a blaga mediteranska klima omogućila je rast broj-

nih zimzelenih vrsta drveća. Zbog bujnog otočkog raslinja u pripremi je odluka da se svi Elafitski otoci proglašaju zaštićenim parkom prirode, a na tri naseljena otoka ima već nekoliko zaštićenih park-šuma. Posebna su značajka ovih otoka brojne i raznovrsne aromatične ljekovite biljke, koje se ovdje tradicionalno skupljaju, a za svoje ih je lijekove rabila jedna od najstarijih ljekarna u svijetu, utemeljena 1317. godine u dubrovačkom franjevačkom samostanu. Na otocima ima mnogo malih i raznovrsnih vrsta guštera te mnoštvo ptica selica kojima su otoci stanište u preletima prema sjeveru i jugu. Kamenito podmorje bogato je raznovrsnim vrstama najkvalitetnije ribe, a uz otočić Sveti Andrija bila su poznata nalazišta koralja.

Olipa je najzapadniji Elafitski otok površine od točno 1 km². Najviši je vrh 206 metara, a otočić je gotovo ovalnog oblika, osim izduženog Rta jezika okrenutog prema sjeveru. Na jugozapadu otoka, uz važan morski prolaz Veliki Vratnik nalazi se svjetionik, baš kao i na malom otočiću **Tajanu** s druge strane prolaza. **Jakljan** (zovu ga i Lakljan) koji se na Olipu nastavlja i pruža prema jugoistoku i ima 3,45 km² (postoje podaci i o 5,34 km²), a najveća je visina vrh Katine staje 222 m. Otok je obrastao bujnom vegetacijom, a u središnjoj udolini ima slatke vode. U vlasništvu je stanovnika Šipanske Luke koji ga obrađuju (maslinarstvo i vinogradarstvo), koriste se njime za stočarstvo i ribarenje te povremeno naseljavaju. Jakljan se prvi put spominje 1285. kao Isola Luciniana, a pretpostavlja se da je ime dobio po vlasniku Lucianusu još u rimsko vrijeme. Na zapadnom dijelu otoka nalaze se ostaci benediktinske crkve Sv. Sidora (Izidora) iz 1285. godine. Danas na otoku uz nedirnutu plažu postoji veliko dječje odmaralište s restoranom i kampom, koji sada služe za istu svrhu hercegovačkim franjevcima. Jakljan s južne strane zatvara prostrani zaljev Šipanske Luke.

Pogled s Jakljana na uvalu i Koločepski kanal

Pogled na Šipansku Luku

Obala i hotel u Šipanskoj Luci

U toj su uvali još otoci **Crkvine**, **Goleč** i **Kosmeč** te **Mišnjak** uz najzapadniji šipanski rt Stari brod.

Šipan je najveći otok i ima najviše stanovnika na Elafitima, površine 16,5 km². Ime potječe od grčke riječi gypanom, koja znači orlovo gnijezdo, a prvi se put spominje u 13. stoljeću pod latiniziranim nazivom Juppana i talijaniziranim Giuppana.

To znači da ime otoka nije izvedeno iz latinske riječi siphos (bočati izvor) koja se često susreće u dalmatinsko-romanskim izvedenicama kao što su šipun i šipnata, iako se tako naziva (šipun ili šipjun) jedan izvor pitke vode u šipanskom polju. Za otok se u 16. stoljeću počeo javljati i naziv Tauris, jer su stariji dubrovački pisci, a i neki noviji povjesničari, sma-

trali da se kod Šipana, a ne kod Ščedra, odigrala čuvena pomorska bitka 47. godine pr. Krista između Cezareva zapovjednika Vatinija i Pompejeva zapovjednika Oktavija. Čak se i prolaz Harpoti ponekad nazivao i Pompejev prolaz, jer su se navodno kroz taj uski morski tjesnac između Jakljana i Šipana spasili ostaci Pompejeve flote. Ipak postanak neobičnog imena ovog prolaza kroz koji, osim za nevremena, prolazi redovita brodska veza za Suđurađ i Dubrovnik, nismo nikako uspjeli pronaći u nama dostupnim izvorima. Po predaji to je ime zapovjednika rimske ili neke druge flote za što međutim nema nikakve pisane potvrde.

Šipan je inače dug 9,1 km, širok i do 2,6 km, a sastoji se od dviju niskih vapnenačkih uzvisina koje uokviruju dolomitsku udolinu. Najviša je otočka točka Velji vrh (243 m). Razvedenost mu je nešto slabija jer mu je obala duga 28,1 km, što daje koeficijent razvedenosti od 2,0.

Otok je bio naseljen još u prapovijesna vremena, o čemu svjedoče gradina na Sutuliji i kamene gomile na sjevernoj strani otoka uz nekadašnja manja naselja Čemprijesi i Doli. Grčki su tragovi sačuvani u imenima i otoka i otočne skupine, iako nisu potvrđeni tragovi njihova naseljavanja, ali ima tragova rimskih vila u Šipanskoj luci i šipanskom polju. Pronađeno je i nešto metalnih novčića iz bizantskog razdoblja te mnoštvo ostataka pleterne ornamentike iz starih hrvatskih crkava. Vjeruje se da je Šipan došao pod dubrovačku upravu još u najranijem razdoblju. Bio je sjedište dubrovačkog kneza za Elafite, a taj je knez u 15. stoljeću obavljao i sudsko-upravnu vlast i za Mljet. Sredinom 15. stoljeća od šipanske se uprave odvaja Lopud koji dobiva vlastitog kneza, a Elafiti se ponovno upravno ujedinjuju 1680., ali sa sjedištem kneza na Lopudu. To je trajalo sve do propasti Dubrovačke Republike. Nakon toga Šipan je pripao Austriji, a u 19. i 20. stoljeću dijelio

je sudbinu ostalih dijelova Dalmacije. Zabilježeno je da je šipanska općina među prvima u kojoj su 1865. godine na vlast došli narodnjaci.

Crkve u sklopu benediktinskog samostana u Pakljenju

Na Šipanu ima više od trideset crkava i kapelica. Iz predromaničkog doba su ruševine crkve Sv. Petra Staroga na Veljem brdu, a sačuvane su crkvica Sv. Ivana u Šilovu Selu (s najvažnijim freskama na našoj obali iz 11. stoljeća) i crkva Sv. Mihovila unutar benediktinskoga samostana u Pakljenju, u sklopu kojega je romaničko-gotička kuća, gotička kula i renesansna crkva Sv. Marije od Milosrđa. Potkraj srednjeg vijeka izgrađeno je niz novih crkava posebno manjih seoskih i zavjetnih crkava u desetak okolnih naselja. Najveća je kasnogotička crkva Sv. Stjepana u Šipanskoj Luci, koja se od 14. stoljeća razvija u najveće otočko naselje. Istodobno na jugoistočnoj obali nastaje drugo naselje Suđurađ koje se oblikuje oko crkve Sv. Đurđa (Jurja). Kasnije je (1577. godine) izgrađena crkva-tvrđava Sv. Duha na prijevoju iznad Suđurđa, koja pripada najreprezentativnijim takvim građevinama u Dalmaciji. Ona se s kružnim tlocrtom, visokim zidovima i ravnim krovom doima zaista monumentalno.

Najbrojnije i razmjerno najreprezentativnije građevine su pedesetak djelomično očuvanih ljetnikovaca dubrovačke vlastele iz 15. stoljeća, koje

ljetne rezidencije dubrovačkih biskupa, dovršene za nadbiskupa Lodovica Beccadellija 1557. godine, koji je kao humanist i književnik bio prijatelj i slavnog Michelangela. U blizini polja su ruševine manjeg zamka u kojem je prema predaji u 15. stoljeću boravio napuljski kralj René Anžuvinski. Poznati su ljetnikovci Sorokočević u Polju i Getaldić u Suđurđu, ali je najveći i napoznatiji ladanjsko-gospodarski kompleks Tome i Vice Stjepović-Skočibuhe u Suđurđu sa stambenim palačama, kulama, kapelicama, paviljonima, gospodarskim zgradama, terasama te ograđenim i odijeljenim vrtovima.

Stanovništvo se tradicionalno bavilo poljoprivredom, pretežno u velikom plodnom polju bogatom podzemnom vodom, koje se na svom najnižem središnjem dijelu i danas zimi pretvara u jezero. Po plodnosti i bogatstvu svoga velikog polja otok su još u vrijeme Dubrovačke Republike nazivali "zlatnim otokom". Svoje poljoprivredne proizvode, pretežno vino i maslinovo ulje, ali i smokve, rogače, bademe i naranče te usoljenu ribu, njihovi su brodovi razvozili u sve krajeve Jadrana. Pomorstvo se na Šipanu počelo razvijati u 14. stoljeću, a posebno se razvilo u 15. sto-

Crkva-tvrđava Sv. Duha na Šipanu

Ijeću doseljenjem iz Bosne na Šipanu proslavljene obitelji Sagroević (Sagri). Najpoznatiji predstavnik te slavne pomorsko-trgovačke obitelji bio je Stijepo Sagroević, čiji su se sinovi Tomo, Frano i Marin po ocu prozvali Stjepovići (De Stephanis), a kao prezime rabili i nadimak Skočibuha. Najpoznatiji su spomenuti otac i sin Tomo i Vice koji su bili vodeći pomorci, brodovlasnici, trgovci i bankari svoga vremena, a gradili su i posjedovali brojne kuće i palače, uz onu na Šipanu i dvije u Dubrovniku, na Brgatu, Trstenom, Koločepu i Korčuli. Iako se nisu ubrajali u vlastelu, smatrani su jednom od najviđenijih obitelji pučkog podrijetla u Dubrovačkoj Republici.

Ribarstvom su se na Šipanu oduvijek bavili, a najčešće su lovili malu plavu ribu u prolazu Harpoti i kod najjužnijeg rta Prtuša, a kvalitetniju su ribu lovili i mrežama stajaćicama te parangalima i vršama. Zbog razvijenog ribarstva u Šipanskoj je Luci 1892. godine tvrtka *Société Générale Française*, podružnica iz Trsta, utemeljila tvornicu za preradu ribe. Poslije je ta tvornica mijenjala vlasnike, a zatvorena je zbog nedostatka ribe 1937. i pretvorena u solionicu ribe. Krajem sedamdesetih godina nekadašnja je tvornica preuređena u hotel, a turizam je danas uglavnom glavna gospodarska grana otoka.

Glavna su naselja smještena na sjeverozapadnim odnosno jugoistočnim krajevima plodne središnje udoline. Jedina dva naselja imala su u popisu iz 1991. godine točno 500 stanovnika - Šipanska Luka 279, a Suđurađ 221. Od brojnih manjih naselja još ponešto stanovnika imaju Frajga, Sutulija, Vonjevo Selo i Odak, ali se ta mala naselja računaju kao zaselci glavnih otočkih naselja. I Suđurađ i Šipanska luka povezani su brodskom vezom, koja spaja i ostale naseljene Elafitske otoke s Dubrovnikom nekoliko puta svakog dana. Postoji i trajektna veza između Suđurđa i Dubrovnika tijekom tjedna.

Na Šipanu nam je domaćin bio mladi Matija Krmek, tajnik mjesnih odbora Suđurđa i Šipanske Luke. On nas je izvijestio da je ulaganjem Cen-

zajedničku poljoprivrednu zadrugu, a osnovna škola, koja je u sastavu OŠ *Slano*, ima za svojih tridesetak učenika dva odjela. Jedan u Suđurđu

Središnji dio Suđurđa

tra za otoke izgrađena prva asfaltirana cesta preko otoka. Cestu je 1997. godine izgradio *Mikić* d.o.o. s Krka. Cesta mnogo znači za budućnost otoka, ali je pridonijela povećanju neregistriranih automobila. Naime na otoku se nalaze mnogi stari i neispravni automobili koji ne bi prošli na tehničkom pregledu pa ih njihovi vlasnici voze neregistrirane, a nerijetko i bez dozvole, posebno mladi. To je veliki problem ljeti kada se pojave brojni motorizirani turisti. Velik je problem i opskrba automobila gorivom jer na otoku nema benzinske crpke.

Centar za otoke uložio je 1998. godine i u izgradnju prve faze trajektnog pristaništa u Suđurđu. Ta mala i slabo zaštićena luka dobila je sada mogućnost pristajanja trajekta, ali je i dalje nesigurna za jakog juga pa bi trebalo izgraditi lukobran koji je i predviđen u drugoj fazi.

Međusobni odnosi dvaju jedinih otočkih naselja, prema informaciji Matije Krmeka, prilično su dobri, a i cesta ih je međusobno više zbližila. Imaju

za prva četiri razreda i u Šipanskoj Luci za sve razrede pa se učenici svakodnevno prevoze. Valja istaknuti da dobrovoljna vatrogasna društva postoje u svakom naselju te da je u Šipanskoj Luci smještena pošta i lučka uprava.

Danas na otoku Šipanu niti jedna obitelj ne živi isključivo od poljoprivrede, a u šipanskom polju obrađena je tek desetina plodne zemlje. U poljoprivredi više nema tko raditi, a ima i problema s neriješenim vlasničkim odnosima. Za intenzivniju poljoprivredu nema odgovarajućeg podruma, jer se prije grožđe izvozilo neprerađeno. I maslinarstvo je, iako nekadašnji zaštitni znak otoka, u velikoj krizi. Vjeruje se, naime, da je Šipanu u odnosu prema svojoj veličini, maslinama najbogatiji i najgušće zasađen otok te da na otoku ima i više od 100.000 stabala (neki spominju čak i 120.000). To je uvjetovala nekadašnja politika Dubrovačke Republike koja je propisivala da se mladi otočanin može oženiti tek kada zasađi određeni broj maslina. No sada se iskorištava samo 15 posto sta-

bala jer se do mnogih maslinika i ne može stići jer nema putova. Riječ je o visokim stablima koje je naprosto nemoguće obrati već se plodovi samo skupljaju. Stoga berba zna potrajati do ožujka, a ponekad i do svibnja mjeseca. Dominira autohtona sorta izrazito malih plodova, koja se u lokalnom govoru naziva 'piculja', a ima je još jedino na Lastovu. Njezina je karakteristika da rodi gotovo svaku godinu. Masline se prerađuju u desetak starih mlinica koje su nekada pokretali konji, a danas motori. U skupljanju šipanskih maslina nekada su masovno sudjelovali sezonski radnici iz Hercegovine.

Kao posebnu zanimljivost vezanu uz maslinarstvo tajnik nam je mjesnih odbora istaknuo činjenicu da je na rubu polja prije dvije godine izgrađena nova suvremena uljara. Nju je radi obnavljanja slavnoga šipanskog maslinarstva financirao jedan poduzetnik iz Trsta, ali uljara još nije progradila. Vjerojatno je namjeravao zasaditi nove maslinike u čemu su prepreka komplicirani i neriješeni imovinsko-pravni odnosi, a sadašnja je količina maslina nedostatna za velik kapacitet uljare. Dok se situacija ne razriješiti u jednom dijelu uljare otvorena je prva javna otočka knjižnica.

Na otoku ima ponešto koza i ovaca te vrlo malo konja i goveda. Ima i profesionalnih ribara, osobito u Šipanskoj Luci, koji svoj ulov svakodnevno voze na dubrovačku tržnicu, no mnogi se ribolovom bave usputno. Najviše je zaposlenih u pomorstvu koje je tradicionalno otočko zanimanje. I danas na domaćim i stranim brodovima plovi četrdesetak šipanskih pomoraca.

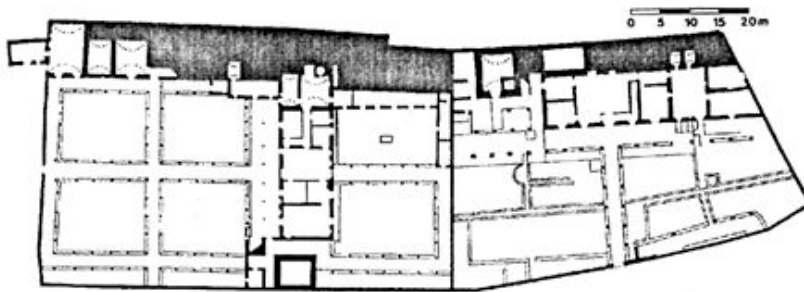
Glavna je otočka gospodarska grana turizam, a u jedinom šipanskom hotelu, koji ima dvjestotinjak postelja, stalno je zaposleno tek 7 do 8 radnika. Sezonski radnici dolaze s kopna, najčešće iz Slanog, Brsečina i Orašja. U privatnim apartmanima i kućama ima približno isto postelja kao i

u hotelu, a preko ljeta je otvoreno nekoliko restorana i kafića.

Na Šipanu nema pitke vode, iako gotovo svi u šipanskom polju crpe vodu iz podzemlja. No ta je voda, osobito ljeti, pomalo slankasta i pretežno služi za navodnjavanje. Za vodoopskrbu se rabi kišnica i vodonosici koji pune otočke cisterne. Grad Dubrovnik (u čijem je sastavu i Šipan i ostali Elafitski otoci) sufinancira

ve bolesnici se prebacuju na obližnje kopno i voze do bolnice. Čak i zubarica dolazi dva puta tjedno. Stanovnike Šipana muči i činjenica što u dvije župe trenutno nema ni jednog svećenika već on s kopna dolazi vikendom.

S tajnikom mjesnih odbora Šipana Matijom Krmekom obišli smo cijeli otok i mnoge značajne građevine. Ljetnikovac Stjepović-Skočibuha

Tlocrt dvorca Stjepović-Skočibuha u Suđurdu

cijenu vode do iznosa koliko za nju plaćaju ostali gradski stanovnici. Inače položen je cjevovod između kopna i Koločepa 1990. godine, ali je potrebno izgraditi vodospreme, cjevovode preko otoka te otočke mreže. Za kanalizaciju nije mnogo napravljeno, a za Šipansku Luku se izrađuje idejni projekt. U toj je uvali, dugoj tri milje, to zaista najveći problem. Inače će se problem odvodnje pojačati kada konačno na otok stigne voda. Međutim, vrlo je dobro riješen problem zbrinjavanja otpada koji se sa otoka odvozi s manjim trajektom na gradsko dubrovačko odlagalište. Ljeti se otpad odvozi tri puta, a zimi jednom tjedno.

Velik je problem opskrba električnom strujom, i to zbog dotrajalih instalacija koje uzrokuju česte prekiđe, ali i mnoge požare. Praktički čim negdje zagrmi nestaje struje, što posebno zabrinjava vlasnike zamrzivača. Zadovoljni su telefonskim vezama, a relativno je dobro riješena i medicinska zaštita u ambulantomama u oba naselja. Stalno je dežurna jedna patronažna sestra, a za hitne slučaje-

nedavno je dobio nove vlasnike i polako se uređuje. Provezli smo se kroz veliko šipansko polje koje se neobrađeno doima doista tužno. Mladi se naprosto ne žele baviti poljoprivredom na malim i usitnjenim posjedima pa odlaze s otoka. Polje koje je u stanju prehraniti cijeli otok i opskrbljivati susjedno kopno stoji zapušteno pa sve propada i nikakvo se rješenje ne nazire.

U razgovoru smo saznali i za jedan drugi problem koji muči stanovnike Šipana. Iako je veći dio otoka u privatnom vlasništvu pretvoren je u lovište i dodijeljena je koncesija privatnom vlasniku. On na otok dovodi lovce koji nanose štete vinogradima i usjevima, a odštete se teško naplaćuju. Velik su problem i divlje svinje koje su se razmnožile, a navodno su preplivale s kopna. One su velika opasnost za sve usjeve, a znatno oštećuju i maslinike. Nitko ih međutim ne smije ubijati jer su dio lovnog gospodarstva. U posljednje vrijeme otočane zabrinjava i prijedlog da se i njihov otok uključi u park prirode. Najviše ih brine to što ne znaju što

im taj status donosi ili oduzima te što se to sve radi bez ikakve konzultacije sa stanovnicima otoka. Poneki znaju primijetiti kako je neobična praksa da se u parkove prirode uključuju naseljeni otoci.

Kada smo razgledavali obnovljeni knežev dvor iznad Šipanske Luke, od Matije Krmeka saznali smo i za jednu zanimljivost vezanu uz njegovu lokaciju. Naime i u vrijeme njegove gradnje postojala su trvenja između dva glavna otočka naselja pa je praktična Dubrovačka Republika odredila da lokacija kneževa dvora bude točno na polovici otoka. Točnim mjerenjem utvrđena je lokacija između rta Stari brod na sjeverozapadu i rta Prtuša na jugoistoku. Stoga se na činjenicu što je knežev dvor smješten u samoj Šipanskoj Luci nitko nije posebno bunio.

U Šipanskoj Luci smo zbog nevremena bili prisiljeni ostati cijeli jedan dan i upoznati sve nedaće života na otoku kada nema ni novina ni kruha. Tada smo se često družili s ugostiteljem Mirom Ivankovićem zvanim Kralj. Pričali smo o Šipanskoj Luci, najsigurnijoj u Koločepskom kanalu, u kojoj brodovima jedino prijete razorne oluje sa zapada. Pričao nam je i o tome kako je prije Drugog svjetskog rata u Luci bilo više od 700 stanovnika, a kasnije smo pronašli da ih je u njoj najviše bilo 1857. godine (830), što znači da je otok imao trostruko više stanovnika. Veliko je iseljavanje započelo nakon rata, pretežno u Dubrovnik, ali i u prekomorske zemlje - u Sjevernu i Južnu Ameriku. Mnogi su i bježali, neki i bez stvarne potrebe. Iako je Šipan bogat plodnom zemljom i okružen morem bogatim ribom, svoju budućnost sada vidi samo u turizmu. Jedino je ograničenje voda koja nikako da stigne.

Od popularnog smo Kralja saznali i o nezadovoljstvu sadašnjim stanjem na otoku Jakljanu čije bi se nedirnutе plaže mogle turistički primjerenije iskoristiti, možda i za naturistički turizam. Saznali smo, također, da je

Šipan sigurno najteže stradali otok u Domovinskom ratu, na koji je s obližnjeg okupiranog kopna ispaljeno i više od 10.000 granata. Čak su 13 mjeseci bili bez struje tijekom 1991. i 1992.. Na Šipanu su boravili brojni hrvatski branitelji, a preko Šipana išla je sva opskrba hranom i oružjem za opkoljeni Dubrovnik. Tako je Šipan u tim teškim danima branio i obranio Dubrovnik.

Nenaseljeni otočić **Ruda**, površine 0,4 km², smješten je nedaleko jugoistočnih obala Šipana. Otočić je nekada bio prekriven gustom samonik-

Otočić Ruda u blizini Sudurda

lom vegetacijom koju je znatno oštetio veliki požar početkom 20. stoljeća. Bio je u vlasništvu dubrovačke obitelji Kaboga koja je na njemu u 16. stoljeću izgradila crkvu Sv. Marije s ljetnom rezidencijom. Poslije su u tom kompleksu bili augustinci koje su zamijenili dominikanci, a i oni su otočić napustili nakon napada gusara. Kasnije je otok mijenjao mnoge vlasnike, a danas se spremištem za brodove i bunarom koriste pomorci i ribari. Sve su nekadašnje građevine u ruševinama, uključujući i kulu koju su gradili Francuzi.

Otok **Lopud** s istoimenim naseljem nastavlja se jugoistočno u pravcu pružanja Elafitskih otoka i od Sudurda je udaljen nepune dvije morske milje. Površina mu je 4,63 km², dug je 4,5 km, a širok do 2 km. Sastoji

se od dva usporedna vapnenačka bila, od kojih se više sjeveroistočno (Polačica, 216 m) strmo spušta prema moru pa je ta obala teže pristupačna. Obala je duga 13,2 km, a koeficijent razvedenosti je 1,8. Po sredini otoka pruža se udolina s maslinama, vinovom lozom i južnim voćem, a njezini krajnji potopljeni dijelovi tvore na sjeverozapadu uvalu Lopud i na jugoistoku uvalu Šunj.

Lopud je bio naseljen od najstarijih vremena o čemu svjedoči i njegovo grčko ime koje se pojavljuje u različitim oblicima (Delaphodia, Delap-

hodium, Delaphodum), a vezuje se uz naziv cjelokupnog otočja. Od latinskog naziva Lafota s vremenom je nastao hrvatski oblik Lopud, vrlo sličan nazivu poluotoka Lapada. Pod dubrovačku upravu dolazi od samih početaka i ubraja se u Astoreju, najstariji dio Dubrovačke Republike. Spominje se i u dubrovačkom Statutu iz 1272. godine. Od 1457. godine sjedište je kneza za Lopud i Koločep, od 1669. i za Šipan, a zidovi kasnogotičke palače očuvani su i danas.

Lopud je gospodarski najrazvijeniji i najgušće naseljeni Elafitski otok, a naseljavaju ga prognanici pred Turcima s obližnjeg kopna. Pisac prve povijesti Dubrovnika dominikanac Serafin Razzi (1595.) opisuje Lopud kao vrlo napredno mjesto s dva sa-

Ostaci kneževa dvora u Lopudu

mostana, 30 crkava i velikim brojem udobnih kuća s parkovima raznovrsne vegetacije. Po bogatstvu je od kraja 15. do 17. stoljeća nazivan "malim Dubrovnikom" i imao je mnogo više stanovnika nego danas (348 u popisu iz 1991.). U nekim izvorima se čak spominje i nemogućih 14.000 stanovnika, no ako je i riječ o jednoj ništici previše i ta je brojka zaista impresivna za tako malen otok.

Najvažnije službe u dubrovačkoj mornarici imali su tada Lopudani. Drži se da je na otoku u doba najvećeg blagostanja bilo do 70 brodova i približno 70 kapetana. Tvrdi se da je jedna četvrtina dubrovačke trgovačke mornarice bila u njihovu vlasništvu. Postojalo je i brodogradilište s trideset majstora brodograditelja. S Lopuda je bio i slavni pučanin Miho Pracat (Pracatović), koji je živio od 1528. do 1607. godine. Ploveći Jadranom i Sredozemljem kao samostalni kapetan, trgovački poduzetnik i novčar stekao je velik imetak. Znatne je svote ostavio u dobrotvorne svrhe. U atriju Kneževa dvora u Dub-

rovniku postavljeno mu je brončano poprsje i to je jedini spomenik koji je Republika podigla nekom svom građaninu. S Lopuda je podrijetlom i pomorac i diplomat Vice Buna (1559.-1612.), koji je bio u službi španjolskog kralja Filipa II. i vjerojatni potkralj Meksika te dubrovački konzul u Napulju.

Uvala Šunj na Lopudu

Nakon otkrića Amerike i preseljenja glavnih putova svjetske trgovine na Atlantik te jačanja mornarica Nizozemske, Engleske i Francuske, Lopud zajedno s Dubrovnikom gubi moć i polako nazaduje. Potres iz 1667. srušio je dosta kuća i otok se više nije oporavio. Stanovništvo se okrenulo poljoprivredi i ribarstvu. Od početka 20. stoljeća Lopud je doživio nov procvat razvitkom turizma, a počinju se graditi i hoteli. *Grand hotel* arhitekta N. Dobrovića izgrađen je 1937. godine i jedna je od prvih armiranobetonskih građevina u Dalmaciji. Sadašnji je najveći hotel *Lafodia* sa 196 postelja.

Na otoku su brojni kulturnopovijesni spomenici. Najstarije su ruševine predromaničkih crkava od kojih je sačuvano i nekoliko pleterom ukrašenih kamenih ulomaka. Crkva Gospe od Šunja počela se graditi u 12., a nakon više nadograđivanja sadašnji je izgled dobila u 17. stoljeću. Uz njezinu je gradnju vezana legenda o spašavanju člana obitelji Visconti iz Milana na obližnjoj uvali u velikoj oluji na povratku iz Jeruzalema. Druga legenda govori o plemiću Sforzi i njegovu sinu kojega je dopola progutala zmija, a spašen je sazivanjem Majke Božje kojoj je u čast izgrađena zavjetna crkva. Bilo kako bilo, u

sadašnjem je grbu Lopuda, koji je i nekadašnji grb općine Lopud, zmija koja guta dječaka, iako zmija uopće nema na Lopudu. Istovjetan je simbol dio znaka talijanskog auta alfa-romeo, a uvala je Šunj ime dobila po talijanskom nazivu (biscione) za zmiju.

U crkvi Gospe od Šunja na glavnom su oltaru drveni kipovi dvanaest apostola u naravnoj veličini s Djevicom Marijom, a po legendi ih je ovdje prenio iz Westminsterske katedrale Miho Pracat za sukoba katolika i protestanata u Engleskoj. Od brojnih vrijednih slika u ovoj crkvi ističe se i slika na drvu *Gospe s djetetom i svecima* J. Palme starijeg.

Franjevački samostan na Lopudu

Dominikanski samostan s crkvom Sv. Nikole sagrađen je na obali u središtu naselja 1482. godine na prijelazu iz gotike u renesansu. U samostanu je bila škola koju su polazili brojni svećenici, znanstvenici, pomorci i trgovci. U crkvi, restauriranoj 1994. godine, bila je i slika *Navještenja* Nikole Božidarevića koja se danas čuva u dominikanskom muzeju u Dubrovniku. Na ulazu u lopudsku luku izgrađen je 1483. franjevački samostan s crkvom Sv. Marije od Špilice. Uz njega je nešto kasnije izgrađena četverokutna kula i obram-

beni zid. U crkvi se nalaze slike Pierra di Giovannija, Nikole Božidarevića te Girolama i Francesca de Santacrocea. Od ostalih je crkava zanimljiva jedinstvena barokna kapela Sv. Trojstva koju je gradio Vice Buna. U Lopudu je i crkveni muzej koji čuva niz vrijednih slika, crkvenih relikvijara i ostataka kamene plastike.

Naš vodič po Lopudu bio je tajnik Mjesnog odbora Stijepo Mojaš, dvadesetdvođodišnjak koji taj posao radi više od dvije godine. Od njega smo saznali da je Lopud bio veliko turističko središte, a da je tek prošla sezona podsjetila na prijeratne dane. Hotelski su kapaciteti znatno smanjeni jer radi samo hotel *Lafodia*. *Grand*

hotel je oštećen u potresu i njegova je sudbina neizvjesna, kao i hotela *Dubrava Pracat* i *Slavice*. Sve hotele čeka privatizacija koja će odrediti njihovu dalju sudbinu. Turističkim se iznajmljivanjem bavi dvadesetak domaćinstava. Poljoprivreda je prilično zapuštena, obrađuju se jedino okućnice i vrtovi. Najviše se uzgajaju naranče koje ovdje dobro uspijevaju. Vinograda praktički i nema, jedino se masline nešto više uređuju, ali se ulje prerađuje na Šipanu ili u Orašcu. Ribarstvom se bave gotovo svi, ali za vlastite potrebe. Gotovo

su sva postojeća radna mjesta vezana uz turizam i ugostiteljstvo.

Područna osnovna škola djeluje u sastavu Osnovne škole u Orašcu i ima petnaestak učenika. Stalno su zaposlena četiri nastavnika koji i žive na otoku. Ambulanta zajedno s Koločepom ima stalnog liječnika koji živi u Dubrovniku. Medicinska sestra živi na Lopudu, ali putuje i na Šipan. Imaju stalnog župnika koji misu služi u tri crkve.

Voda se crpi iz vlastitih bunara koje ima gotovo svaka kuća. Pomalo je bočata i njezina se kvaliteta stalno provjerava, ali su u nedostatku bolje ipak zadovoljni. Problema s vodoopskrbom imaju kuće smještene na višim položajima, no ipak se rijetko koristi kišnicom. Svi željno čekaju da na Lopud konačno stigne voda s kopna.

U nastavku razgovora s tajnikom Mjesnog odbora Lopuda dotakli smo problem kanalizacije. Ona danas dijelom i postoji, imaju je i svi hoteli, a sprovedeni su i ispusti u more. No dio je tih odvojenih kanalizacija dobrim dijelom uništen nekontroliranim i nelegalnim priključcima te pucaњem odvodnih cijevi. Ostali se koriste septičkim jamama, ali ima i direktnih ispusta u more, što je neprimjerenost za jedno turističko središte. Otpad se odvozi s Lopuda baš kao i sa Šipana.

Sa Stijepom Mojašem obišli smo cijeli Lopud. Usput smo saznali da je za napušteni franjevački samostan, crkva kojega redovito služi za vjerske obrede, vrlo zainteresirana Francesca von Habsburg, unuka Otta von Habsburga, koja svake godine s mužem i djecom boravi na Lopudu. Pokušava ga otkupiti, rekonstruirati i pretvoriti u znanstvenu instituciju i boravište. Obišli smo i prelijepi park Đorđić-Mayneri, prepun suptropske vegetacije i egzotičnih biljaka, o čijem se uređenju brine stalni vrtlar. Prošetali smo uz prekrasne kamene kuće i obišli hotele te otišli do pješ-

Detalj iz parka Đorđić-Mavneri

čane plaže u uvali Šunj. Usput smo saznali da na Lopudu djeluje novo dobrovoljno vatrogasno društvo, ali da je 1989. godine bio veliki požar u kojem je izgorio veći dio šume i makije na jugoistoku otoka. Razgovor i druženje s tajnikom Mjesnog odbora zaključili smo razmjenom informacija o ratnim danima. Lopud je bio u blokadi i nekoliko se puta na njega pucalo. Bili su i bez struje no probleme su rješavali s velikim agregatom i redukcijama.

Koločep je otočić između Lopuda na sjeverozapadu i poluotoka Lapada na jugoistoku te kopna na sjeveru. Južna mu je strana, kao kod mnogih Elafitskih otoka, okrenuta jadranskoj pučini. Površina mu je 2,35 km², a duljina 3,1 km i širina do 1,2 km. Obala je duga 11,2 km, što daje koeficijent razvedenosti od 2,0. Otok se sastoji od udoline koju razdvajaju dva vapnenačka grebena, od kojih se znatno kraći sjeveroistočni pruža sjevernom obalom duž Koločepskog kanala. Jugozapadni greben (najviši je vrh 125 m) izbija na otvoreno more pa je obala strma i nepristupačna. Jedino je naselje Koločep (148 stanovnika u 1991. godini) koje se sas-

toji od dva uskom i vijugavom stazom spojena zaselka - Donjeg Čela na sjeverozapadnoj obali i Gornjeg Sela na sjeveroistočnoj obali.

Osnovne su gospodarske grane zemljoradnja, ribarstvo, pomorstvo i turizam. U srednjem vijeku bilo je razvijeno koraljarstvo, a koralje su Koločepljani vadili oko susjednog otoka Sv. Andrija, otoka Lastova, u Egejskom moru i oko Malte. Preko Dubrovnika izvozili su ih u Italiju, Francusku i u zemlje Levanta. Brodovi koji Koločep povezuju s Dubrovnikom i ostalim naseljenim Elafitskim otocima pristaju u Donjem Čelu, najvećem zaljevu na otoku.

Iz arheoloških ostataka grčkih i rimskih sarkofaga može se zaključiti da je otok bio naseljen i u starom vijeku. Prvi ga spominje Plinije Stariji, a spominje se i u dubrovačkom Statutu iz 1272. godine. Vjeruje se da

obale. Pretpostavlja se da ime potječe od grčkog originala i da znači kalos niktos (lijepa noći), po istoimenom gradiću na Peloponezu. Značenje je možda u vezi i s posebnim štapom za pecanje koji se u krajevima oko Dubrovnika naziva 'kalamuča'. Pod imenom Koločep otok se prvi put spominje u 14. stoljeću kada je na otoku izgrađeno brodogradilište i kada se stanovništvo sve više okreće moru.

Zlatno doba Koločepa započinje u 15. stoljeću. Tada je izgrađeno mnogo crkava i ljetnikovaca. Elafiti i Koločep su u to vrijeme, posebno u 16. stoljeću, privlačan cilj mnogih gusarskih napada. Napad turskih brodova 1571. godine (istih onih koji su rušili Hvar, opsjedali Korčulu i opljačkali Mljet) poharao je Elafite. Tada se na Elafitima grade obrambene utvrde na svim istaknutim otočkim točkama. Na Koločepu je sagrađena

Donje Čelo na Koločepu

Dubrovačkoj Republici pripada od 11. stoljeća. Stare su predromaničke hrvatske crkvice (Sv. Antuna Opata, Sv. Nikole i Sv. Srđa) građene u razdoblju od 9. do 11. stoljeća. Stanovnici svoj otok nazivaju Kalamota, a tako ga zovu i stanovnici ostalih Elafitskih otoka te susjedne

vitka kula na zapadnom dijelu otoka. Župna se crkva Velike Gospe u Donjem Čelu počela graditi u 13. stoljeću, a dovršena je u 15. Gradili su je lokalni majstori, a srušeni joj je zvonik obnovljen 1788. godine.

Župna crkva na Koločepu

Na mjestu parka sa suptropskim drvećem u 15. je stoljeću izgrađena kapelica Sv. Vincenca. Park je podigao Pasko Baburica, koji je rođen u Koločepu 1875. godine, a umro u Čileu 1941. godine. Sa 17 je godina napustio rodni otok i postao najbogatiji proizvođač čilske salitre u svijetu, koji je držao 30 posto ukupne proizvodnje čileanskoga 'bijelog zlata'. Imao je tridesetak tvornica i zapošljavao je mnogo radnika. Često je i obilno pomagao rodnu zemlju, posebno za vrijeme Prvoga i Drugoga svjetskog rata. Utemeljio je zakladu za pomoć i školovanje djece siromašnih i bolesnih Hrvata. Zvonik na Stradunu u Dubrovniku obnovljen je 1929. godine zahvaljujući njegovoj darežljivosti. Financirao je gradnju kamenog mola, čekaonice i ceste uokolo zaljeva u Donjem Čelu. Blizu Valparaisa u Čileu utemeljio je poljoprivredni institut *Pasqual Baburizza* koji se financira iz njegove zaklade, a njegova je vila u istom gradu pretvorena u spomen-muzej. Ime mu nose ulice u Dubrovniku, Zagrebu i Santiagu. Inače na Koločepu su zaštićene dvije park-šume. Uz spomenutu šumu makije s posađenim eukaliptusom i akacijom u Donjem Čelu, zaštićena je i šuma alepskog bora u Gornjem Čelu.

U Donjem Čelu izgrađen je hotelski kompleks *Vila Koločep* sa 350 postelja, a u sastavu je tog kompleksa restorant *Vila Ruža* u šumi starih borova s prekrasnim pogledom na sve Elafitske otoke.

Koločep smo razgledali u društvu mlade tajnice Mjesnog odbora Fani Prčan, inače Korčulanke udane za pomorca i majke dvoje djece. U razgovoru s njom saznali smo da je hotel izgrađen 1998. u vlasništvu države i da je svojedobno u javnosti prozivan zbog visokih troškova izgrad-

nje. Bio je pun u protekle dvije sezone, u njemu radi većina zaposlenih za koje je to jedini izvor prihoda. Predstoji privatizacija koja će zbog velikih opterećenja biti vrlo problematična. Postoji još jedan manji, potpuno devastiran, hotel u Gornjem Čelu, ali nitko ne zna što će s njim biti. Na otoku tridesetak obitelji iznajmljuje sobe turistima.

Otok muče na izgled mali, ali ujedno veliki problemi. Problem je upošljavanje čistača, koji bi se trebao brinuti i o zelenim površinama. Preko ljeta je smješten u hotelu, a zimi hotel ne radi. Ujedno je za svaki mali problem, kao što je srušeno drvo ili manji odron kamenja, potrebno organizirati radnu akciju mještana, jer se pomoć iz grada najčešće ne dočeka. Većina stanovnika Koločepa ima stanove u Dubrovniku u kojima povremeno borave i gdje žive njihova djeca kad su na školovanju.

Mjesni je odbor smješten u zgradi u kojoj je svoj privremeni smještaj našla i ambulanta, a liječnik s Lopuda dolazi jednom tjedno. Uskoro započnje gradnja nove ambulante što će biti zajedničko ulaganje županije i države. Voda je stigla na otok, izgrađena je i vodosprema, ali nije izgrađena lokalna mreža. Možda izgrad-

Klifovi na pučinskoj strani Koločep

Osnovna škola u Koločepu

nja započne ove zime. Inače ih ljeti opskrbljuju vodonosci, a voda se po kućama razvodi improviziranim cijevima. Mnogi se koriste i pomalo boćatom podzemnom vodom, a inače i svaka kuća ima svoje 'gustijerne'. Kanalizacija je u planovima zajedno s izgradnjom vodovodne mreže. Hotel ima svoju kanalizaciju, a buduća će se kanalizacija graditi zajedno i za Gornje i za Donje Čelo. Otpad se redovito odvozi rano ujutro, ali utovar budi goste pa treba razmisliti o odlagalištu izvan naseljenog područja. Električne instalacije su vrlo slabe pa struje nestaje čim negdje jače zapuše ili zagrmi. Na Koločep redovito jednom tjedno iz Dubrovnika dolazi svećenik.

Ljubazna i marljiva tajnica Mjesnog odbora pokazala nam je zaista sve što je na otoku trebalo vidjeti. Osim zgrada i parkova razgledali smo i živopisne i strme klifove s južne pućinske strane otoke. Odvela nas je i do osnovne škole u kojoj je samo jedan učenik - Mario Svilokos, učenik četvrtog razreda. To je područni odjel OŠ *Ivan Gundulić* iz Gruža. Razgovarali smo i s učiteljicom Ivkom Šoljak, koja u školi radi pune 24 godine. Dogodine će njezin sadašnji učenik krenuti u peti razred u Dubrov-

nik, ali očekuje da će u školu krenuti čak dva 'prvašića'.

Od svih brojnih otoka uokolo Dubrovnika naseljena su samo tri Elafitska - Šipan, Lopud i Koločep. No i na drugim se otocima pronalaze tragovi života. Tako u otvorenom moru, šest milja daleko od Gruža, stoji otočić **Sveti Andrija**, inače uz otoke koji se još nazivaju Svetac u blizini Visa i Crveni otok blizu Rovinja, treći jadranski otok istog imena. To je vrlo mali otok (dug 617 m i površine 0,05 km²). S južne strane ima strmu morem oblikovanu obalu, a pok-

riven je oskudnom vegetacijom. Na vrhu je otoka 1873. izgrađen svjetionik, inače jedan od najjačih na Jadranu. Prvi su stanovnici otoka bili benediktinci, a samostan i crkvu izradila je dubrovačka obitelj Crijević. Neko je vrijeme otočić bio karantena za oboljele stanovnike Lopuda. U šesnaestom je stoljeću na otoku kao redovnik-pustinjak živio dubrovački književnik Mavro Vetranović (1482.-1576.) koji ga je opisao u svom autobiografskom humorističkom spjevu *Remeta*. Samostan je oštećen u potresu 1667. i nikada poslije nije obnovljen.

Otočić **Daksa** je pošumljeni otok na ulazu u zaljeve Rijeka dubrovačka i Gruž. Dug je oko 500 m, a širok 80-100 m. Na njemu se nalazi svjetionik važan za ulaz u grušku luku. U dokumentima se spominje i kao Daxa i Axa, a na njemu je 1281. godine vlastelin Sabo Getaldić izgradio franjevački samostan s crkvom Sv. Sabine. Za francuske okupacije samostan je srušen, a kamenje upotrijebljeno za izgradnju utvrde. Otočić je važan u hrvatskoj i dubrovačkoj staroj i novijoj povijesti, a posebno za povijest književnosti. Zna se, naime, da je na otočiću svoju poemu *Suze sina razmetnoga* napisao jedan od najvećih hrvatskih pjesnika Ivan Gundulić.

Otočić Sv. Andrija sa svjetionikom

Otočići Grebeni nadomak Dubrovnika

Otočiće **Grebene** u blizini poluotoka Lapada spominjali smo i prije, a ima ih tri - Greben, Kantenari i Vješala. I na njima je svjetionik koji je značajan za plovidbu. U morfološkom pogledu ti su otočići kao i **Lokrum**, koji se nalazi jugoistočno od stare dubrovačke gradske jezgre, ostaci grebena koji je tvorio cjelinu s poluotokom Lapadom i otocima ispred Cavtata. Lokrum je ime najvjerojatnije dobio po latinskoj riječi akrumen koja znači kiselo voće. Ima površinu od 0,73 km², a dužina obale mu je 4,8 km i najveća visina 91 m. U južnom dijelu otoka nalazi se 10 m duboko i 30 m u promjeru jezerce nazvano Mrtvo more u kojem je slankasta voda. Obrastao je bujnom suprotropskom vegetacijom, zaštićenom kao rezervat šumske vegetacije. Na najvišem se vrhu na sjeveru otoka nalazi tvrđava s početka 19. stoljeća, a u južnom je dijelu bivši benediktinski samostan, izgrađen 1023. godine, u čijim su prostorijama danas smješteni Biološki institut HAZU, prirodoslovni muzej i memorijalni muzej Ruđera Boškovića.

Samostan je u Dubrovačkoj Republici uživao posebne povlastice navedene i u Statutu. Prema kroničarima, gradnja katedrale u Dubrovniku i crkve na Lokrumu vezana je uz en-

gleskog kralja Rikarda Lavljeg Srca, koji se na ovom otoku spasio od strašne oluje na povratku iz Trećega križarskog rata 1191. godine. Zbog spasa je Lokrumu poklonio veliku svotu novaca za gradnju zavjetne crkve. No spretni su Dubrovčani uspjeli nagovoriti redovnike da se od tog novca sagrađi katedrala Marijina Uznesenja u Dubrovniku, a na Lokrumu je zauzvrat sagrađena manja crkva. Katedrala je građena od 12.

do 14 stoljeća i sa svojim se raskošnim kamenim pročeljima i velikom kupolom ubrajala među najljepše i najbogatije europske crkve svoga vremena. Potpuno je stradala u potresu iz 1667. godine, a sadašnja je barokna katedrala dovršena na istom mjestu 1713. godine.

U potresu je stradala i crkva s dijelom samostana i na Lokrumu. U međuvremenu još je prije, zbog gospodarskih neprilika i slabljenja redovničke stege, 1466. godine kao jedini od benediktinskih samostana s dubrovačkog područja, priključen kongregaciji Sv. Justine u Padovi.

Kada je dubrovačka vlast upala u financijske teškoće prodala je 1799., uz papino dopuštenje, cijeli otok privatnicima. Priča se da su tada, 4. siječnja 1799., dok je obližnji grad čvrsto spavao, benediktinci tri puta obišli otok s upaljenim svijećama okrenutim prema zemlji, izgovarajući riječi prokletstva za one koji su otok prodali i za one koji će ga u budućnosti kupiti. Kletva se vrlo brzo počela ostvarivati. Trojica plemića koji su predložili prodaju umiru neprirodnom smrću: jedan se utopio,

Pogled na Lokrum i Dubrovnik

drugi pao s litice, a trećega je netko ubio. Otok je 1859. kupio nadvojvoda Maksimilijan I. i sagradio dvorac s ostacima samostana te zasadio egzotično raslinje. Pogubljen je osam godina kasnije kao car u Meksiku, a na Lokrumu se još čuvaju njegovi intimni predmeti. Kasnije je vrlo čest gost Lokruma bio habsburški nadvojvoda Rudolf, koji je život okončao pod nerazjašnjenim okolnostima u društvu lijepe Marije Vetzere u dvorcu Mayerling. Posljednja ga je njegova vlasnica, kneginja Windischgrätz iz pobočne loze Habsburgovaca, laka srca prodala 1925. ondašnjim jugoslavenskim vlastima.

Danas otok nitko ne kupuje i ne prodaje te on, dijelom i zbog svojih mračnih legendi, neodoljivo privlači turiste.

Južno od rta Petka na Lapadu pa sve do granice s Crnom Gorom ima osim Lokruma, koji je najveći, još ponešto nenastanjenih otoka, otočića i hridi. Najpoznatiji su Cavtatski otoci, skupina od tri otoka i nekoliko hridi koji su na površini 37,95 ha zaštićeni ornitološki rezervat i gnjezdište galeba klaukovca (*Laurus cachinnans Pall.*). Najveći među njima je **Mrkan** na kojem je na ostacima kasnoantičkog zdanja bila izgrađena predromanička crkvice, a na ostaci

ma nekadašnjeg benediktinskog samostana noviji biskupski ljetnikovac, koji je poput svega ostalog danas također u ruševinama. **Bobara** je otok smješten ponešto sjeverozapadnije od Mrkana, a **Supetar** je smješten sjevernije. Uokolo i u blizini ovih otočića nazali se pet hridi (Hljeb, Mrkanac, Ražnjić, Šuperka i Trava). Otoci smješteni na krajnjem jugoistoku Hrvatske mogu se ujedno svrstati i u najjužnije hrvatske otoke, jer su gotovo u liniji s Palagružom i Galijulom. To su otoci koji se nalaze u blizini Molunta, zapravo u luci Gornji Molunat - **Veliki Školj** i **Supetrić**.

Branko Nadilo